

NÉHÁNY GONDOLAT A HADÁSZATI HADMŰVELETEK POLITIKAI CÉLJÁRÓL*

Ölvedi Ignác,

a hadtudományok kandidátusa

Aradi elvtárs opponensi véleményében bírálta a iași-kisinyovi hadművelettel kapcsolatban tett ama megállapításmat, hogy annak politikai célja Romániának a háborúból való kiléptetése volt. Idézem véleményét: „A iași-kisinyovi hadművelet egyik célkitűzéseként Ölvedi elvtárs Romániának a háborúból történő kiléptetését jelöli meg. Ez a megállapítás véleményem szerint hibás, mert egy hadművelet céljaként nem lehet egy ország kiléptetését meghatározni”.¹ A következő mondatában azonban már beismerte, hogy ez igenis lehetséges. „A háború célkitűzése, ezen belül egy-egy hadművelet célkitűzése lehet egy-egy ország kikapcsolása a háborúból. Ilyen a második világháborúig és a második világháborúban is csak úgy volt elérhető, hogy az adott ország fegyveres erőire olyan döntő katonai vereséget mértek, amelynek következtében azok képtelenné váltak a további jelentős, szervezett harccselekmények folytatására”.² Ezzel a saját maga által bírált megállapítás helyességét igazolta. Hozzáteszi ugyan, hogy ez hadműveleti célkitűzésként a tervekben nem szerepelhet. Ezzel egyet lehet érteni. Hadműveleti feladatként valóban nem, de politikai célkitűzésként egy hadászati hadműveletben már igen. Ha Románia kiléptetését a háborúból hadműveleti célként jelöltém volna meg, bírálatát minden további nélkül helytállónak tartanám. Idézem disszertációm idevonatkozó részét: „Ez a hadászati jelentőségű harccselekmény, amely a Nagy Honvédő Háború legeredményesebb tá-

* A megjelent tudományos munkákban és szóbeli vitákon gyakran olvasunk, illetve hallunk és beszélünk a háború és a politika, a politikai és a hadászat, a hadászat és a gazdaság kapcsolatáról, valamint a háború, a fegyveres harc törvényeiről és a győzelem kivívását meghatározó törvényszerűségekről.

A marxizmus-leninizmus tanítása ezekben a kérdésekben ismert és elfogadott, mégis gyakran előfordul, hogy egyes írásainkban, vitáinkban és állásfoglalásainkban figyelmen kívül hagyjuk, helytelenül alkalmazzuk, illetve értelmezzük azokat. Otta István: „A háború fogalmának és jellegének néhány kérdéséről” írott vitacikkében hasonló jellegű problémákra hívja fel a figyelmet. A cikk időszzerűségét — a benne tárgyalt okok mellett — a közelmúltban lezajlott vita és a vitatott kérdésben elfoglalt különböző álláspontok is aláhúzzák. A szóban forgó vita Ölvedi Ignácnak a „Tiszántúl felszabadítása” című kandidátusi értekezésén a disszertáns és Aradi Ede opponens között a hadászat és a politika viszonyának értelmezésével kapcsolatban bontakozott ki. Úgy véljük, nem lesz érdemtelen a vita ama részének közlése, amely adalékuul szolgálhat a problematikus kérdések helyes értelmezéséhez. — a Szerk.

¹ Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Tud. Kut. O. Iratanyaga. „Tiszántúl felszabadítása” c. kandidátusi értekezés. 1. sz. opponensi vélemény. 3. o.

² Uo.

madó hadműveleteihez tartozik, Iasi—Kisinyov körzetében bontakozott ki és a „Dél-Ukrajna” hadseregcsoport bekerítésére, megsemmisítésére, valamint Romániának a háborúból való kiléptetésére irányult”.³

Úgy gondolom, a meghatározásból érthető, hogy Romániának a háborúból való kilépését politikai-hadászati és nem hadműveleti célnak tekintem.

A problémát tovább fejtegetve Aradi elvtárs a következő megállapításra jutott: „Jóllehet, a hadászatnak figyelembe kell venni a politikai helyzetet befolyásoló hatását is, de — mivel ott nagymértékben érvényesülhetnek a szubjektív hatások —, a hadműveleti-hadászati célkitűzéseknél elsősorban a katonai lehetőségekre kell a terveket felépíteni”.⁴ Ez úgy értelmezhető, hogy nem a politikai helyzetet és a politikai célt kell először figyelembe venni „... mivel ott nagymértékben érvényesülhetnek a szubjektív hatások...”, hanem a katonai lehetőségeket.

Ezzel a véleménnyel nem lehet egyetérteni. A marxizmus—leninizmus tanítása, hogy a háború a politika folytatása erőszakos eszközökkel. A munkás és katonaküldöttek I. összoroszországi kongresszusán a háborúról mondott beszédében Lenin a következőket hangsúlyozta: „A háború, minden ízében politika, ami azt jelenti, hogy az uralkodó osztályok más úton folytatják ugyanazoknak a céloknak a megvalósítását.”⁵ Ez a marxizmus—leninizmus sarkitétele a fegyveres harc értelmezésében is. Azt jelenti, hogy a háború csupán eszköz a politikai célok eléréséhez. Vagyis, ahogy Lenin tanította, „A háború az egésznek a része, az egész a politika.”⁶ Ezzel a megállapításával a proletárforradalom nagy vezére rámutatott arra a történelmi igazságra, hogy a társadalmak fejlődése során a háború a politikához viszonyítva mindig alárendelt helyzetben volt. Ennek a viszonyznak alaptétele „... a háborúkra alkalmazva az, hogy a háború egyszerűen a politika folytatása, más” (mégpedig erőszakos) „eszközökkel”⁷ — írta Lenin.

Ebből az következik, hogy a katonai vezetés mindenkor alá van rendelve a politikának, vagyis hogy utóbbinak a fegyveres harc vezetésére meghatározó befolyása van, azaz a hadászat függ a politikától. Természetesen ez a függőség nem egyoldalú, mert a hadászat eredményei visszahatnak a politikára, továbbá a politika nemcsak feladatot állít a hadászat elé, hanem *aktívan közreműködik a kitzűzött feladatok megvalósításához szükséges feltételek megteremtésében.*

Századunk fegyveres harcát tömeghadseregek vívják, bonyolult haditechnikai eszközök segítségével. A fegyveres küzdelem, amellyel napjainkban a filozófusok, katonai teoretikusok, történészek oly sokat foglalkoznak, az emberi tevékenység különleges fajtája, melynek sajátos törvényszerűségei vannak. Ezeket a törvényszerűségeket és sajátosságokat természetesen a politikának is figyelembe kell venni és ennek megfelelően irányítani a háborút, azaz megteremteni a győzelem kivívásához szükséges gazdasági és politikai feltételeket. Az állam rendelkezésére álló erőforrások és anyagi eszközök a politika kezében összpontosulnak. Ezért csak a politika képes mozgósítani a fegyveres erők működéséhez szükséges erőforrásokat és anyagi készleteket. E feladata teljesítése során a politika természetesen köteles figyelembe venni a hadászati

³ Uo. „Tiszántúl felszabadítása” c. értekezés. I. köt. 48. o.

⁴ Uo. 1. sz. opponensi vélemény. 3. o.

⁵ Lenin: Művei 25. köt. Szikra, Budapest, 1952. 20. o.

⁶ Leninszkij szbornyik (Lenini gyűjtemény) XII. köt. 433. o. (oroszul).

⁷ Lenin: Művei 21. köt. Szikra, Budapest, 1951. 214. o.

követelményeket és megfontolásokat, továbbá számot vetni az állam lehetőségeivel és arra is törekednie kell, hogy a rendelkezésre álló erőket és eszközöket megfeleljenek a kitűzött céloknak.

Ha a politika nem teremti meg az ezek eléréséhez szükséges gazdasági, diplomáciai és ezzel karöltve a katonai feltételeket, a hadászat megbukik. Jó példa erre Németország esete a második világháborúban. Hitler politikai étvágya nem volt arányban a német állam gazdasági és katonai lehetőségeivel. A hitleri politika a hadászat számára a győzelemhez szükséges feltételeket nem tudta megteremteni, a Wehrmacht vereséget szenvedett.

A háború céljait mindenkor a hadviselő államok politikai szervei, azaz a kormányok határozzák meg. A politika dönti el, kik az ellenségek és kik a szövetségesek, továbbá milyen a viszony a szövetségesekkel. Ugyancsak a politika határozza meg azt is, hogy feladat-e elérni az ellenség teljes és feltétel nélküli megadását, vagy a feladat lehet korlátozottabb jellegű is. Hasonlóan a politika határozza meg azt is, milyen intézkedéseket kell tenni, esetleges újabb szövetségesek megnyerésére és az ellenséges koalíciók egyes tagjainak leválasztására, átállítására a saját oldalra. A hadászat tehát ezeknek a céloknak a messzemenő figyelembe vételével kapja meg a feladatát, sőt ha a helyzet követeli, a politika a már megkezdett hadjárat és hadművelet során is rendelhet el módosításokat.

Jó példa erre a 2. Ukrán Front 46. és 53. hadseregei támadásának leállítására 1944. október 11-én. A Debrecentől délre dúló harcok és a Szolnoktól délre a Tiszán átkelt szovjet csapatok sikerei hatást gyakoroltak a fegyverszünet kérdésében még mindig ingadozó Horthyra. Annak ellenére, hogy a kormányzó a Németország elleni hadüzenettel, a német csapatok megtámadásával nem értett egyet, a hadiesemények hatására megváltoztatta október 8-i álláspontját és azt táviratozta Moszkvába, hogy „Magyarország az előzetes fegyverszüneti feltételeket elfogadja”.⁸ Horthy ebben a sürgönyében, ami 11-én 09,30-kor érkezett meg Moszkvába, kéréssel fordult a szovjet kormányhoz. Kérte a teljes titoktartást addig, amíg a túlerőben levő németek ellen csapatokat hozhatnak a fővárosba. „Hogy az átállást megtehessek — mondja a távirat — és hogy biztosíthassuk a fegyverszüneti feltételek végrehajtását, kérjük a Budapest felé nyomuló orosz csapatokat megállítani”.⁹

Mivel politikai szempontból Magyarország háborúból való kiléptetése döntő volt, a szovjet kormány Horthy kérését elfogadta és a 2. Ukrán Front parancsnokát a Tiszán átkelt csapatok támadásának párnapos leállítására utasította. Malinovszkij marsall október 11-én 16,25-kor ezzel kapcsolatban a 46. és az 53. hadseregeknek a következő parancsot adta: „Erősítsék meg a Tisza nyugati partján elfoglalt hídfőket. A Tisza keleti partján menjenek át védelembe. További előremozgást nyugatra külön intézkedésemig ne folytassanak”.¹⁰

A támadás megállítását nem a hadműveleti helyzet követelte. A Duna—Tisza közére a 20., a 8. magyar póthadosztály, a 23. tartalékos hadosztály szétvert egységei vonultak vissza. Ezenkívül itt gyülekezett Kecskemét körzetében az 1. huszár hadosztály. A Tiszán átkelt szovjet

⁸ Gr. Teleki Géza: A moszkvai fegyverszüneti tárgyalások. Amerikai magyar Népszava, 1955. szeptember 3.

⁹ Uo.

¹⁰ A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára, fond 240, leltár: 2779, ügyirat 1190, lap 51.

csapatokat tehát nagy ellenséges erők esetleges ellencsapása nem fenyegette. Az „F” hadseregcsoport erőit Belgrád térségében a 3. Ukrán Front iekötötte. Így a 2. Ukrán Front balszárnyát sem fenyegette támadás. A „Dél” hadseregcsoport parancsnoksága minden valamirevaló egységet Debrecenhez irányított. Számára a debreceni—nyíregyházi irány volt a döntő. Friessner visszaemlékezésében azt írta: azért, hogy Debrecenél minél erősebbek lehessenek, kénytelenek voltak elnézni, illetve tudomásul venni a Tiszánál kialakult hátrányos helyzetet. A Tiszán átkelt 297. lövészadosztály egyik ezrede például október 10-én betört Kecskemétre. Ez is arról tanúskodik, hogy a Duna—Tisza közén az ellenség nehéz hadművelési helyzetben volt. A támadásban levő csapatok megállítását tehát nem a hadművelési helyzet követelte, a szovjet főparancsnokság azt tisztán politikai megfontolásokból rendelte el. A politika tehát még a hadműveletek vezetésébe is beleszólt.

A hadászat a háború politikai céljait nem egycsapásra, hanem a hadjáratokban és a hadászati hadműveletek során valósítja meg. A nagy politikai célt tehát részekre bontja. Ebből következik, hogy minden hadjáratnak, minden hadászati hadműveletnek megvan a maga politikai célja. Az ellenség, vagy az ellenséges koalíció elleni csapások sorrendjét, erejét, az igénybevehető erők számát és azt, hogy milyen célokat kell a hadászati csapások során elérni, minden esetben a politika határozza meg.

A hadászat a politikától kapott feladat és célkitűzés figyelembe vételével jelöli ki a hadjáratokban vagy a hadműveletekben résztvevő erők és eszközök mennyiségét. Nem úgy van tehát, ahogy ezt Aradi elvtárs állította, hogy „... a hadművelet és a hadászati célkitűzéseknél elsősorban a katonai lehetőségekre kell a tervekét felépíteni.” Ez a megállapítás figyelmen kívül hagyta, hogy egy hadászati hadművelet katonai lehetőségei, az ország általános gazdasági és katonai potenciálja mellett a politikai céloktól függenek. A hadviselés folyamán taláunk olyan harcselekményeket is, amelyek jellege tisztán hadművelési, vagy harcászati. Itt valóban a parancsnok csupán a katonai lehetőségek felmérése után hozza meg elhatározását. Hadászati-hadműveletek előkészítése és megszervezése során azonban alapvető a politikai cél, a katonapolitikai helyzet figyelembe vétele.

A világtörténelem két nagy háborújából egyetlen olyan hadászati hadműveletet sem említhetünk, aminek ne lett volna politikai célja. Sőt a fegyveres harc hadászati irányítása rendszerint nemcsak politikai megfontolásokból indul ki, hanem számításba veszi a gazdasági viszonyokat is. 1941-ben például Hitler a Moszkva ellen támadó „Közép” hadseregcsoportból a 2. páncélos csoportot délkeletre fordította a déli hadászati irány továbbfejlesztésére. Ennek a döntésnek főleg gazdasági megfontolás volt az alapja: Ukrajna ipari, nyersanyag- és élelemtartalékban gazdag vidékének birtokbavétele. A másik példaként a német hadvezetés 1942. évi nyári hadjártának tervét említhetjük, amelyben szintén jól kidomborodnak a gazdasági és politikai célok. Az 1941—42-es téli vereség után Németország a gyors győzelem helyett kénytelen volt hosszú, elhúzódó háborúra berendezkedni. Ehhez mindenekelőtt hadászati nyersanyagok (olaj, vas, gabona, stb.) kellettek, amelyek hiányát már 1941 végén érezték. Ezért a háború folytatásához mindenekelőtt a nyersanyagokban gazdag területek (a Kaukázus olajforrásai, a Don és Kubán vidéke) birtokbavételét tervezték.

Hitler a „Dél” hadseregcsoport törzsénél tartott értekezleten ismer-

tette a tábornoki karral az 1942-es nyári hadjárat alapvető feladatait. Utalt arra, hogy a támadás főirányát délre helyezték át. A hadászati cél: elfoglalni a Kaukázust, az olajvidéket és a lehetőségekhez képest szétverni az orosz erőket. „Ha nem kapom meg Majkop és Groznij olaját, úgy kénytelen leszek ezt a háborút befejezni”¹¹ — hangsúlyozta.

A megbeszélésen egyes tábornokok a tervvel kapcsolatban kifejezték ellenvéleményüket és a főcsapást Moszkva irányába javasolták. Hitler a tábornokok véleményét kategórikusan visszautasította. Kijelentette, hogy a politika nem a tábornokok dolga, az ő dolguk, hogy harcoljanak, hogy ők nem Moszkva érdeklí, hanem dél és ott is a kőolaj. A hadjárat politikai célja: Törökország bevonása a háborúba és a Közél- és Közép-Keletre tartó útvonalak megnyitása volt.

Nézzünk a szövetségesek tevékenységéből is egy történetet. Az amerikai—angol csapatok partraszállása nyugaton 1942-ben politikai és katonai okokból, 1943-ban pedig csak politikai okok miatt maradt el. 1944 nyarán viszont már politikai megfontolásokból hajtották végre. Akkor, amikor világossá vált, hogy a Szovjetunió egymaga is képes szétzúzni Németország fegyveres erejét, megtörtént a partraszállás. Itt is a politika döntötte el a kérdést.

Így lehetne sorolni a példák sokaságát, amelyek bizonyítják, hogy minden hadjárat és hadászati hadművelet előkészítésénél a politikai célok elsődlegesek és hogy nincs hadászati hadművelet politikai cél nélkül.

Ezekután térjünk vissza a vita kiinduló pontjához. A szovjet politikai vezetés még 1944 tavaszán megfelelő lépéseket tett annak érdekében, hogy Németország csatlósait leválasszák. A szövetséges hatalmak — szovjet kezdeményezésre — 1944. május 13-án felszólították Bulgária, Finnország, Magyarország és Románia kormányát, hogy szakítsanak Hitlerrel. Tudomásukra adták, hogy a háborúból való kilépéssel és Németország ellen való fordulással hozzájárulhatnak a háború befejezéséhez.

A diplomáciai lépések nem hoztak eredményt. A szovjet főparancsnokság a kialakult katonapolitikai helyzetből megértette, hogy a kilépéshez katonailag olyan csapást kell mérni a szóban forgó országok haderejére, amely elmozdíthatja leszakadásukat Németországról. A feladatot tehát a hadászat eszközeivel kell megoldani. Az első csatlós állam, amely ellen ilyen mérvű csapás irányult, Románia volt. A szovjet főparancsnokság Románia katonapolitikai helyzetét úgy értékelte, hogy a „Dél-Ukrajna” hadseregcsoport (melynek állományába két román hadsereg tartozott, közel 300 000 ember) szétverése, bekerítése előidézheti Románia kiválását a fasiszta blokkból. Itt jól megfigyelhető a hadászat visszahatása a politikára is. Románia hadseregének döntő veresége, hadászati lehetőségeinek úgyszólván nullára csökkentése, visszahatott a politikai helyzetre, a háborúból való kilépéshez vezetett.

A történelem igazolta a szovjet főparancsnokság előrelátását. A hadászati hadművelet eredményeként a politikai célt sikerült megvalósítani. Románia területén — Észak-Erdélyt nem számítva — a harcok mindössze 12 napig tartottak. Viszont a majdnem háromszor kisebb Magyarországon, ahol a politikai célt, a kilépést nem sikerült végrehajtani, a hadműveletek több mint 6 hónapig folytak.

¹¹ Paulus vallomása a Nemzetközi Katonai Bíróságon. A nürnbergi per. Válogatott cikkek. I. köt. Moszkva, 378. o. (oroszul).

Ez a hadművelet abban is különbözik 1944 más nagyszabású haditevékenységétől, hogy távolabbi politikai célokkal is rendelkezett. Románia, Bulgária és Magyarország kiléptetése után a délnyugati hadszíntéren a szovjet csapatok tevékenységének távolabbi politikai célja az angol imperialisták Balkánra és Közép-Európára vonatkozó terveinek a megghiúsítása volt. Ezt a politikai célt a 2. és 3. Ukrán Front végérvényesen 1944 októberében a belgrádi, illetve a debreceni hadművelettel megvalósította.

Ezekkel a példákkal kívántam bizonyítani, hogy a politika nemcsak a háborút megelőzően irányítja a hadászatot, hanem annak folyamán is döntő hatást gyakorol a fegyveres harc vezetésére és mindvégig megtartja irányító szerepét a hadászattal szemben. Ezt Frunze így fogalmazta meg: „A hadászat a szó szorosán vett katonai értelmében a politikai stratégia része.”¹² A hadviselő államok politikája tehát a legfelsőbb katonai vezetésén, azaz a hadászaton keresztül befolyásolja a fegyveres harcot, a hadviselés menetét. Abból, hogy a háború a politika folytatása erőszakos eszközökkel, törvényszerűen következik a hadászat alárendelése a politikának és a hadászati hadműveletek politikai célja.

¹² Frunze: Válogatott művei. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1950. 322. o.